

IMENOVANJE ŽENA U RANORIMSKOJ LIBURNIJI I TAKOZVANA "ŽENSKA PRAENOMINA"

ANAMARIJA KURILIĆ
Sveučilište u Zadru
Odjel za povijest
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2
HR 23000 Zadar
anamarija.kurilic@zd.t-com.hr

UDK: 930:271-055.2 "652"
81'373.23 "652"
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno / Received: 2008-04-06

U radu se obrađuje sustav imenovanja žena u ranorimskoj Liburniji. Osobita se pozornost posvećuje obrascima u kojima se osobno ime nalazi na prvom položaju u imenovanju žena (tzv. ženska "*praenomena*"), ispred autohtonog kolektivnog imena ili ispred latinskog gentilicija. Takav je sustav imenovanja samonikao kod Liburna, i odraz je ustroja njihova društva u kojemu je žena doživljavana kao zasebna jedinka, i u kojemu je ona u većoj ili manjoj mjeri bila ravnopravna muškarcu, pa je stoga i njezino imenovanje bilo izvedeno na isti način kao i ono muškarca.

KLJUČNE RIJEČI: *liburnska antroponimija, rimska antroponomija, tzv. "ženska praenomena"*

Zahvaljujući rimskodobnim natpisima na kamenu, još i danas imamo priliku poimence poznavati, između ostalih, i neke od starosjedilačkih stanovnika istočnojadranskog prostora i njegova zaleđa. Većina tih natpisa potječe iz prvih dvaju i pol stoljeća po Kristu, dok su znatno rjeđi oni datirani u drugu polovicu 3. stoljeća i kasnije.¹

Sustav imenovanja prolazio je kroz razne mijene,² koje se mogu pratiti i na natpisima ranorimske Liburnije. U vrijeme kad na liburnsko područje stižu prvi italjski doseljenici, može se računati s nositeljima dvaju rimskih imenskih obrazaca - dvoimenog i troimenog - koji na prijelazu era usporedno egzistiraju. Dvoimeni sustav (*praenomen + nomen*) predstavlja uobičajeni imenski obrazac muškaraca u vrijeme Rimske Republike. Žene su tada bile imenovane samo gentilnim imenom i, po potrebi i filijacijom, a ponekad još i imenom muža; rimsko je društvo naime smatralo da je sasvim dovoljno ženu imenovati preko pripadnosti njezinu gensu, odnosno agnatskoj familiji, a ne kao zasebnu jedinku. Drugim riječima, smatralo se da žena ne treba vlastitog imena. Doduše, rijetki slučajevi u kojima i žene imaju vlastito ime (smješteno na položaju *praenomena*), tumači se potrebom za međusobnim razlikovanjem više pripadnica iste familije i gensa, i to prije svega u intimnom krugu obitelji.

¹ Za koncentraciju natpisa u navedenu razdoblju, v. J. BODEL, 2001, 6 i d., gdje je navedena i brojna starija literatura koja se bavi pitanjem distribucije natpisa i takozvanog fenomena "običaja postavljanja natpisa" (tj. "epigraphic habit"). Da i liburnski natpisi odgovaraju takvoj distribuciji, pokazuju omjeri iz A. KURILIĆ, 1999, sv. II i III, gdje od 1182 natpisa većina pripada ranom principatu (točnije, samo 2 pripadaju kasnorepublikanskom dobu, čak

631 ranom principatu, 271 kasnom, a 37 dominatu, uz još 218 nedatiranih i 23 datirana okvirno u principat); usp. i A. KURILIĆ, 1999, 26 i d.

² O razvoju rimskog sustava imenovanja, v. prije svega B. SALWAY, 1994, *passim*; usp. od novijih radova još i H. SOLIN, 2002, *passim*; J.-M. LASSÈRE, 2005, 80 i d., gdje je navedena brojna literatura; sažeti pregled, zajedno s historijatom istraživanja, daje i A. KURILIĆ, 1999, 107 i d.

Troimeni je obrazac (*praenomen + nomen + cognomen*) postao široko primjenjivan otprilike tek od Augustova doba, iako se kognomen u Rimu pojavio možda već početkom 5. stoljeća pr. Krista. Pojavom kognomena nastupit će i promjena u pristupu imenovanju žena: po prvi će put i one, nakon legendarnih vremena u kojima su svi bili imenovani samo jednim imenom, dobiti individualno vlastito ime, i to upravo u formi kognomena koji se u imenskom obrascu smješta, analogno muškom, nakon gentilnog imena. Na taj su način najprije bile imenovane uglavnom oslobođenice, da bi otprilike od Augustova vremena kognomen ušao u široku uporabu i među slobodnorodenim Rimljankama.³

Na liburnskim natpisima iz prvih triju stoljeća rimske vlasti žene su najčešće bile imenovane upravo takvim imenskim obrascem, bilo s filijacijom/patronimikom (*nomen + filijacija/patronimik + cognomen* = obrazac J), ili bez nje (*nomen + cognomen* = obrazac I), i to, kako italske i druge doseljenice, tako i pripadnice starosjedilačkog stanovništva.⁴ K tomu, onaj prvi je na liburnskim natpisima gotovo isključivo rezerviran za imenovanje žena (nosi ga tek sedam muškaraca naspram 147 žena), prvenstveno onih slobodnorodenih, s rimskim građanskim pravom, i to češće starosjedilačkog liburnskog podrijetla nego doseljeničkog. Taj je obrazac bio osobito čest tijekom ranog principata (štoviše, može se reći da je bio upravo tipičan za imenovanje žena u to vrijeme), dok onaj drugi dominira tijekom kasnog principata, i to za imenovanje vrlo različitih skupina stanovništva, a osobito je bio omiljen među oslobođencima; ipak, njime su u ranom principatu uočljivo češće bile imenovane žene nego muškarci (oko 70%), ali ga u kasnom principatu podjednako često nose i jedni i drugi.⁵

No, žene su na liburnskim natpisima ponekad bile imenovane i drugačijim obrascima, među kojima je uverljivo najbrojniji jednoimeni,⁶ a najrjeđi onaj koji se sastoji samo od gentilnog imena i filijacije, a koji je, kako je već navedeno, u Rimu bio tipičan za imenovanje žena tijekom republikanskog razdoblja. Njime su u Liburniji bile imenovane samo tri žene.⁷ Češći su od njega, no i dalje rjeđi od dvaju prvospomenutih, sljedeći obrasci: osobno ime + kolektivno ime (obrazac M), gentilno ime + kognomen + filijacija/patronimik (obrazac N) i osobno ime + kolektivno ime + filijacija/patronimik (obrazac O).⁸

Od tih triju obrazaca najrjeđi je obrazac N, koji je gotovo isključivo primjenjivan u imenovanju žena, neovisno o njihovoj etničkoj, društvenoj ili građansko-pravnoj pripadnosti. Njime su bile imenovane tek četiri ili pet, eventualno šest osoba: četiri ili pet žena i možda jedan muškarac, i to kroz cijelo razdoblje principata.⁹

³ O ovim sustavima imenovanja opširnije v. kod A. KURILIĆ, 1999, 108 i d. gdje je navedena i relevantna literatura; usp. i djela navedena u prethodnoj bilješci. O imenovanju žena usp. još od novijih djela i npr. H. SOLIN, 2002, 3-4, 7; D. GOUREVITCH – M. T. RAEPSAET-CHARLIER, 2003, 97 i d.

⁴ Sve slovne oznake obrazaca definirane su u A. KURILIĆ, 1999, 18-19, usp. i 29 i d.

⁵ O obrascu J v. A. KURILIĆ, 1999, 72 i d. (usp. i str. 27-28, 75, te 244, 247, 257), a o obrascu I str. 61 i d. (usp. i 27-28, te 244, 246, 257-258, 260).

⁶ Njime je bila imenovana 61 žena, i to češće u ranom nego u kasnom principatu (42 u ranom, 13 u kasnom, dvije okvirno u principatu, tri u dominatu, a jedna je s nedatirana

spomenika), što je posve drugačije od vremenske raspodjele svih potvrda takva imenovanja (v. A. KURILIĆ, 1999, 29). Jednoimenim obrascem, ali s patronimikom ili filijacijom, imenovano je još 10-ak žena.

⁷ Više v. kod A. KURILIĆ, 1999, 77 i d. Najpoznatija među tim ženama je svakako *Calpurnia*, kći L. Kalpurnija Pizona augura (cos. 1. g. pr. Kr.) i unuka Gn. Kalpurnija Pizona (cos. 23. g. pr. Kr.), zabilježena na tri natpisa (A. KURILIĆ, 1999, kat. br. 2625-2627 = AE 1964, 270, i AE 1949, 199 = AE 1961, 301). Ona na mjestu filijacije navodi imena i oca i djeda.

⁸ O njima više v. kod A. KURILIĆ, 1999, 79 i d. (obrazac M), 83 i d. (obrazac N), 84 i d. (obrazac O), te 248, 250-251, 256.

Nešto češći obrasci **O** i **M** u Liburniji su poglavito zastupljeni u imenovanju starosjedilačkog stanovništva Liburnije i nekih stranaca peregrinskog statusa. Obrazac **M** koristio se u imenovanju 11 osoba, i to gotovo podjednako za žene i muškarce,¹⁰ a obrazac **O** potvrđen je kod 17 osoba (deset žena i sedam muškaraca), i to samo u ranom principatu i tijekom kasnorepublikanskog razdoblja.¹¹

U ova se dva obrasca osobno ime u imenovanju osoba obaju spolova nalazi ispred onoga kolektivnog,¹² a sami su obrasci strukturalno podudarni rimskom republikanskom imenovanju muškaraca preimenom, nomenom i filijacijom. Gotovo sva imena u ovim obrascima pripadaju starosjedilačkom antroponimijskom korpusu,¹³ i među njima nema niti jednoga koje bi se moglo smatrati latinskim preimenom. Do sada se uporaba ovih imenskih obrazaca obično smatrala ili izmirenjem starosjedilačkih tekovina s novim običajima koji su pristigli s procesom romanizacije,¹⁴ ili "preimenizacijom", tj. nesigurnošću oko upotrebe pravilnog rimskog obrasca u imenovanju žena, pri čemu se analogno muškim imenovanjima osobno ime stavlja na položaj preimena.¹⁵ Međutim, kako su pokazala novija istraživanja, takav je imenski obrazac rezultat samostalnog razvoja sustava imenovanja kod starosjedilačkog stanovništva i odražava njihovu vlastitu onomastičku realnost.¹⁶ Drugim riječima, imenski obrazac osobno ime + kolektivno ime (s patronimikom ili bez njega) bio je kod Liburna domaća kreacija, nastala neovisno od rimskih utjecaja. U tom se imenskom obrascu osobno ime nalazi na prvom mjestu zbog istog razloga zbog kojega se i rimski preimen nalazi ispred gentilicija, tj. stoga što je gentilno / kolektivno ime ušlo u upotrebu nakon preimena / osobnog imena te je zauzelo drugo mjesto.

Pri proučavanju sustava imenovanja u Liburniji, i uzimajući k tomu u obzir zaključak da je kolektivno ime kod Liburna posljedica domaćeg razvoja imenovanja, neovisno od utjecaja

⁹ Tijekom ranog principata tim su obrascem bile imenovane *Trosia Prima Buccionis l.* i *Oppia Tertul(la) Volsi f.* (liburnskog podrijetla), te *[Cl(audius)??] Antoninus Aug. lib.(?)* vrlo nesigurna čitanja, a tijekom kasnog principata *Iulia Euodia C. f.* i *[F]eresia Amoditina Pinncentis(?) f.*, te možda još i *[F]eresia [---] Pim(ncntis?) lib.*; opširnije v. u A. KURILIĆ, 1999, 83 i d.

¹⁰ A. KURILIĆ, 1999, 79 i d. Sigurno su liburnskog podrijetla bili *Aetor et Ceunus Vadici(?)*, *Recus Sentius, Ceuna Trosia, Menda Opia*, [---?] *Camunia*, te dvije osobe problematična čitanja, *Lurnio Cal(purnia?)* i *Sexto Clitici (?)*, kao možda još i *Sexta Lartia* te *Tertia Claudia*, dok je *Quarta Livia* zacijelo bila sjevernoitalskog podrijetla; v. A. KURILIĆ, 1999, 79 i d.; usp. A. KURILIĆ, 2002, 125 i d.

¹¹ A. KURILIĆ, 1999, 84 i d., gdje je zabilježeno 15 osoba imenovanih ovim obrascem, no, kasnije su im pridružene još dvije, i to obje s još neobjavljenog natpisa iz Krka (za natpis v. A. KURILIĆ, 2006, 127, br. 1). Liburnskog podrijetla su četiri dužnosnika s Krka: *Turus Patalius Granp(icus) Opia(vi) f.* i *Venetus Lastimeis Hosp(olis?) f.* (kasnorepublikanski), te *Turus Livius Hospotis f.* i *Volses Oplinocus Noventi f.* (iz nešto kasnijeg perioda, s novog krčkog natpisa), kao i: *Aet(a?) Rosci(a?) Turi filia*, sestre *Avita Suioca Vesclevesis f.* i *Volsouna Suioca Vesclevesis f.*, te *Avita Nigidia Volsoni f.*, *Volsouna Oplica Pl[a]etoris f.*, *Voltisa Tresina [-?] f.*, *Apulus [---]cus Aetoris f.* i *Vescleves Petronius Triti f.*, uz par osoba koje su već snažno romanizirale svoje imenovanje ([A?]eta *Aeronia C. f.* i *Avita [A]quillia L. f.*). Najvjerojatnije podrijetlom iz Ridera je *Vendo Verica Triti f.* s jednog

burnumskog natpisa, a veteran *Oplus Laepocus Volsetis f.* s jednog natpisa iz Donje Panonije mogao je podjednako biti liburnskog ili histarskog podrijetla, dok je [---] *Buze?* ili *Tura?* [tius] *Titi f.* mogao biti liburnskog podrijetla, iako bi imena ukazivala na pripadnost srednjodalmatinskoj imenskoj skupini; v. A. KURILIĆ, 1999, 39, bilj. 65; usp. A. KURILIĆ, 2002, 125 i d.

¹² Naziv "kolektivno ime" označava ona starosjedilačka imena koja nisu niti osobna imena niti patronimici, a nalaze se u položaju koji odgovara gentiliciju u rimskom sustavu imenovanja i zacijelo imaju istu ili sličnu ulogu u antroponimijskom sustavu; detaljnije o tom i drugim nazivima za ovaj imenski element v. u A. KURILIĆ, 2002, 125. Iz istih se razloga osobno ime na početnom položaju u imenskom obrascu ne smije nazivati *praenomen* jer taj naziv ima svoje vrlo usko definirano značenje kojim su obuhvaćena poznata muška predimena iz rimskog imenskog obrasca (detaljnije v. kod A. KURILIĆ, 1999, 79).

¹³ V. imena navedena u bilj. 10-11 i usp. ih s A. KURILIĆ, 2002, 127 i d.

¹⁴ D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1951 [1989], 703-704; usp. i D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1956 [1989], 683. Ipak, kad je riječ o imenovanju muškaraca, D. Rendić-Miočević (1955 [1989], 723-724) je smatrao da su Liburni prije stjecanja rimskog građanskog prava bili imenovani upravo obrascem osobno ime + kolektivno ime + patronimik.

¹⁵ D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1955 [1989], 718.

¹⁶ A. KURILIĆ, 1999, 117 i d., a osobito 121-123, 254.

romanizacije,¹⁷ tada se je nužno osloboditi balasta promatranja imenovanja žena (i imenovanja općenito) iz perspektive rimskog imenskog sustava. To što rimske žene, barem tijekom gotovo cijelog republikanskog razdoblja, u svom imenovanju u pravilu nemaju osobnog imena analognog muškom prenomenu, ne smije se uzimati kao dokaz da je tako moralo biti i u imenovanju Liburnki. To je bila osobitost rimskog društva koje je, barem kroz onomastički sustav, ženama uskraćivalo individualnost, imenujući ih samo označavanjem njihove pripadnosti gensu,¹⁸ dok niz društava u bližem ili daljem susjedstvu Rima (npr. u sjevernoj Italiji, a donekle i u Etruriji i Umbriji) manje ili više sustavno svoje žene imenuje i osobnim i kolektivnim imenima, u čemu se naročito ističu *Paeligni*.¹⁹ Drugačiji društveni uvjeti stvorili su drugačije sustave imenovanja, a ta se različitost prije svega odražava u imenovanju žena. U Rimu, gdje društvo počiva na ustanovi *pater familias* i veličanju agnatskog srodstva, nije neobično što je zanemarena ženska komponenta; do toga ipak neće doći ako su u društvu manje-više ravnopravno zastupljene obje linije podrijetla - i ona s muške i ona sa ženske strane - što se može pretpostaviti, kako za Liburne tako i za niz drugih društava u kojima se nalaze slični imenski obrasci.²⁰

Osobna imena koja koriste žene imenovane obrascima *MiO*, liburnska su ženska imena (*Aeta*, *Ceuna*, *Menda*, *Volsouna* i *Voltisa*, a najvjerojatnije i *Avita*)²¹ ili numeralna imena (*Quarta*, *Sexta* i *Tertia*) koja bi se možda - ukoliko nisu pripadala romaniziranoj starosjedilačkoj antroponimijskoj praksi - mogla tumačiti kao ženska prenomina u imenovanju došljakinja iz sjeverne Italije. Naime, numeralna imena (za koja se obično smatra da su davana prema redoslijedu rođenja), inače dobro poznata u rimskoj antroponimiji, osobito su često korištena kao predimena u sjevernoj Italiji, gdje se smatra da odražavaju predrimske običaje u imenovanju. Ondje su ta imena i neuobičajeno česta i u imenovanju žena, kako u položaju predimena, tako i kognomena.²²

U prilog sjevernoitalskog podrijetla *Quartae Liviae* s natpisa iz Senja,²³ osim njezinog numeralnog osobnog imena, govorila bi i prostorna distribucija njezinog nomena, za koji se obično smatra da su ga u Dalmaciji nosili uglavnom Italici.²⁴ Prihvativši pretpostavku o njezinu sjevernoitalskom podrijetlu i s obzirom na to da su ondje kod žena potvrđena ženska prenomina, tada i njezino osobno ime treba smatrati ženskim prenomenom,²⁵ a ne romaniziranim starosjedilačkim osobnim imenom u liburnskom imenskom obrascu niti inverzno postavljenim kognomenom.

Teže je odrediti funkciju drugih dvaju navedenih ženskih numeralnih imena. M. KAJAVA je u svoj korpus ženskih prenomina uvrstio i Tertiju Klaudiju iz Varvarije,²⁶ ali kao primjer

¹⁷ O razvoju kolektivnoga imena kod Liburna (ali i Histra) i njihovu autohtonom razvoju v. A. KURILIĆ, 1999, 112 i d., osobito 117 i d. te 121-125; usp. i A. KURILIĆ, 2002, 124-124.

¹⁸ I. KAJANTO, 1977, 148-149; A. KURILIĆ, 1999, 127 i d.; usp. i M. KAJAVA, 1994, 118. Još uvijek mi nije poznato niti jedno društvo koje je poput Rimljana republikanskog doba svojim djevojčicama tako sustavno izbjegavalo nadijevati osobna imena; u tom je pogledu rimsko društvo odudaralo od ostalih.

¹⁹ Detaljnije o imenovanju žena kod Paeligna v. kod M. KAJAVA, 1994, 94 i d., koji smatra da je pelignijska natpisna građa društveno uvjetovana, tj. da je možda većina žena koje su koristile osobna imena to činila zato što su bile na neki način aktivne u javnom životu, što bi stoga tražilo posebne metode identifikacije.

²⁰ V. A. KURILIĆ, 1999, 129-130.

²¹ A. KURILIĆ, 2006, 127 i d.

²² O. SALOMIES, 1987, 111-112, s iscrpnim katalogom potvrda na str. 114 i d.; M. KAJAVA, 1994, 90 i d.; usp. i G. ALFÖLDY, 1969, 278, s.v. *Quartus*. Njihove spoznaje sažeto prenosi A. KURILIĆ, 1999, 79-80.

²³ AE 1980, 685 = 1981, 700 = A. KURILIĆ, 1999, kat. br. 1264.

²⁴ G. ALFÖLDY, 1969, 94, s.v. *Livius*. O distribuciji nomena *Livius* v. OPEL 3, 29-30. Nomen je ipak jednom potvrđen i u imenovanju Liburna (dužnosnik s Krka, v. ovdje bilj. 11).

²⁵ Takvim ga drži i M. KAJAVA, 1994, 65, iako su ga drugi autori jednoglasno smatrali kognomenom (I. FADIĆ, 1992, 91, 93-94; B. NEDVED, 1992, 244, br. 156, *Quartus*, bilj. 2; usp. i G. ALFÖLDY 1969, 278, s.v. *Quartus*). Usp. i A. KURILIĆ, 1999, 79-80.

²⁶ *ILLug* 2824 = AE 1925, 129 = A. KURILIĆ, 1999, kat. br. 2704.

inverznog kognomena ili čak nomena.²⁷ S obzirom na to da su njezina imena – iako latinska – bila vrlo česta među starosjedilačkim stanovništvom,²⁸ uz prethodno izrečena zapažanja o distribuciji njezinog imenskog obrasca, kao i numeralnih imena, podjednako je moguće da je potjecala iz sjeverne Italije te da je pripadala starosjedilačkom liburnskom stanovništvu, pa je, sukladno tomu, podjednako moguće da je bila imenovana ženskim prenomenom, ali i to da je bila imenovana osobnim imenom i starosjedilačkim imenskim obrascem. Ovo drugo mi se čini nešto vjerojatnijim s obzirom na dataciju spomenika u rani principat, u kojem iščezavaju ženska prenomina zbog pojave kognomena. Slična zapažanja vrijede i za Sekstu Lartiju iz Nadina,²⁹ za čiji se nomen obično smatra da ga u Dalmaciji nose Italici,³⁰ dok je njezino osobno ime poznato, osim kao jedno od klasičnih rimskih muških prenomina, još i kao starosjedilačko ime među Liburnima (doduše, rijetko) i Delmatima.³¹ Ipak, u prilog njezinog starosjedilačkog podrijetla (bilo liburnskog, bilo delmatskog), a time i tumačenja imena kao osobnog imena, a ne ženskog prenomena, govorio bi i podatak da je prenomen *Sextus/Sexta* (za razliku od *Quartus/Quarta* i *Tertius/Tertia*) vrlo rijedak u cijeloj Italiji, uključujući i sjevernu.³²

Jedno je neuobičajeno imenovanje žene spomenute na dva natpisa³³ navelo neke autore na pomisao da je ona bila imenovana ne samo prenomenom nego čak i troimenim obrascem rezerviranim za muškarce,³⁴ no u njezinu se imenovanju radi o neuobičajeno oblikovanoj filijaciji koja obuhvaća sva tri očeva imena: *C. Vale(rii) Optati f(ilia) Felicula*.³⁵ Slične je poteškoće izazvalo imenovanje žene koje glasi *Tit. Flav. Crescentilla* jer neki autori prvo ime nastoje tumačiti kao ženski prenomen Tit(a) u sklopu ženske uporabe *tria nomina*.³⁶ S obzirom na to da bi prenomen trebao biti skraćen samo na *T.* (kao što je to uobičajena praksa za muški prenomen *Titus*), čini se vjerojatnijim kraticu razriješiti kao prvi od dvaju nomena u polinimijskom imenovanju ove žene.³⁷

Prema tome, kod žena u ranorimskoj Liburniji teško da može biti riječ o uporabi tzv. "ženskih prenomina" kakvi se ponekad nalaze na tlu Italije. Čini se da je njime bila imenovana tek jedna žena, dok su ostali primjeri osobnih imena žena u početnom položaju u biti njihova starosjedilačka osobna imena uključena u starosjedilački imenski obrazac. Kad je kod dviju osoba početno ime u složenijem imenskom obrascu zamijenjeno za ženski prenomen, pokazalo se da je to bio prenomen njezina oca, odnosno njezino gentilno ime.

²⁷ M. KAJAVA, 1994, 210; čini se da je na to njegovo opredjeljenje odlučujuću ulogu imala datacija spomenika u 1.-2. st. po Kristu.

²⁸ Tako smatra G. ALFÖLDY, 1969, 37, 307, ss.vv. *Claudius, Tertius*; usp. i A. KURILIĆ, 1999, 170; A. KURILIĆ, 2006a, 39-40.

²⁹ A. KURILIĆ, 1999, kat. br. 2881 = *ILIug* 209.

³⁰ G. ALFÖLDY, 1969, 92, s.v. *Lartius*.

³¹ O rasprostranjenosti imena kod Delmata, osobito u Rideru, v. D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1971 [1989], 790, 793; kod Liburna je ime samo dvaput potvrđeno u imenovanju osoba starosjedilačkog podrijetla (A. KURILIĆ, 2002, 132).

³² O rasprostranjenosti muškog prenomena *Sextus* v. O. SALOMIES, 1987, 49-50, 187 i d., a o ženskom M. KAJAVA, 1994, 213.

³³ *CIL* 3, 3033 = A. KURILIĆ, 1999, kat. br. 2298 i *ILIug* 2922 = A. KURILIĆ, 1999, kat. br. 2770.

³⁴ Tako misle *ILIug* 2922; G. ALFÖLDY, 1969, 131, 202, ss.vv. *Valerius, Felicula*; ali i M. KAJAVA, 1994, 150.

³⁵ Tako već A. DEGRASSI, 1933 [1962], 887 i d.; v. i A. KURILIĆ, 1999, 36, gdje se nude i još neke, ali manje vjerojatne hipoteze.

³⁶ *ILIug* 2827; M. KAJAVA, 1994, 202.

³⁷ Tako ga tumači G. ALFÖLDY, 1969, 38 i d., 127, 182, ss.vv. V. i napomene u A. KURILIĆ, 1999, 70, bilj. 115.

LITERATURA

- ALFÖLDY, G., 1969. - Geza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, Heidelberg.
- BODEL, J., 2001. - John Bodel, Epigraphy and the ancient historian, *Epigraphic Evidence: Ancient History from Inscriptions*, ed. John P. Bodel, London, 1-56.
- DEGRASSI, A., 1933. [1962.] - Attilio Degrassi, Valdarsa - dedica alla "Mater Magna deorum", *Scritti vari di antichità*, II, Roma, 1962, 887-889 (prvi put objavljeno u *Notizie degli scavi*, 1933, 381-383).
- FADIĆ, I., 1992. - Ivo Fadić, Liburnski nadgrobni spomenici (Liburnski cipusi) osobitih svojstava, *Diadora*, 14, Zadar, 83-108.
- GOUREVITCH, D - RAEPSAET-CHARLIER, M.-T., 2003. - Danielle Gourevitch - Marie-Thérèse Raepsaet-Charlier, *La donna nella Roma antica*, Milano.
- KAJANTO, I., 1977. - Iiro Kajanto, On the peculiarities of women's nomenclature, *L'onomastique latine. Colloques internationaux du Centre national de la recherche scientifique*, No 564, Paris 13-15 octobre 1975., ed. Noël Duval. Paris, 1977, Éditions du CNRS.
- KAJAVA, M., 1994. - Mika Kajava, *Roman Female Praenomina. Studies in the Nomenclature of Roman Women*, Roma (Acta Instituti Romani Finlandiae, vol. 14).
- KURILIĆ, A., 1999. - Anamarija Kurilić, *Pučanstvo Liburnije od 1. do 3. stoljeća po Kristu: antroponimija, društveni slojevi, etničke promjene, gospodarske uloge*, disertacija (rukopis), Filozofski fakultet u Zadru Sveučilišta u Splitu, Zadar.
- KURILIĆ, A., 2002. - Anamarija Kurilić, Liburnski antroponimi, *Folia onomastica Croatica*, 11, Zagreb, 123-148.
- KURILIĆ, A., 2006. - Anamarija Kurilić, Recent epigraphic finds from the Roman province of Dalmatia, *Dalmatia. Research in the Roman Province 1970-2001. Papers in honour of J. J. Wilkes*, ur. D. Davison - V. Gaffney - E. Marin, Oxford, 2006. (BAR International Series 1576), 133-147.
- KURILIĆ, A., 2006a - Anamarija Kurilić, Vladajući sloj Aserije: magistrati i dobročinitelji, te njihove familije i obitelji, *Asseria*, 4, Zadar, 7-72.
- LASSÈRE, J.-M., 2005. - Jean-Marie Lassère, *Manuel d'épigraphie romaine*, Paris, 2005.
- NEDVED, B., 1992. - Branka Nedved, Stanovništvo Zadra od 1. do 3. stoljeća (I. dio), *Diadora*, 14, Zadar, 109-263.
- OPEL 3 - *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, vol. III: Labareus - Pythea, composuit et correxit Barnabás Lörinz, Wien, 2000.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D., 1951. [1989.] - Duje Rendić-Miočević, Onomastička pitanja s teritorija ilirskih Delmata, *Iliri i antički svijet*, Split, 1989, 691-709 (prvi put objavljeno u *GZM*, 6, 1951, Sarajevo, 1951).
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D., 1955. [1989.] - Duje Rendić-Miočević, Onomastičke studije s teritorija Liburna. Prilozi ilirskoj onomastici, *Iliri i antički svijet*, Split, 1989, 711-728, (prvi put objavljeno u *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru*, 1, Zadar, 1955).
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D., 1956. [1989.] - Duje Rendić-Miočević, Illyrica. O problemu ilirske onomastičke formule u rimsko doba, *Iliri i antički svijet*, Split, 1989, 675-690 (prvi put objavljeno na njemačkom jeziku u *AI*, 1956, Beograd, 1956, 39 i d.).
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D., 1971. [1989.] - Duje Rendić-Miočević, Ilirske onomastičke studije. III. Onomasticon Reditinum, *Iliri i antički svijet*, Split, 1989, 785-800 (prvi put objavljeno u *ŽA*, 21/1, Skopje, 1971, 159 i d.).

- SALOMIES, O., 1987. - Olli Salomies, *Die römischen Vornamen. Studien zur römischen Namengebung*, Helsinki (Commentationes Humanarum Litterarum Societatis Scientiarum Fennicae, 82).
- SALWAY, B., 1994. - Benet Salway, What's in a Name? A Survey of Roman Onomastic Practice from c. 700 B.C. to A.D. 700, *JRS*, 84, 124-145.
- SOLIN, H., 2002. - Heikki Solin, Zur Entwicklung des römischen Namensystems, *Person und Name. Methodische Probleme bei der Erstellung eines Personennamenbuches des Frühmittelalters*, eds. D. Geuenich - W. Haubrichs - J. Jarnut, Berlin - New York, 1-17.

THE NAMING OF WOMEN IN EARLY ROMAN LIBURNIA AND THE SO-CALLED "FEMALE PRAENOMINA"

SUMMARY

The article discusses the system of naming women in early Roman Liburnia. Particular attention is paid to formulas where the personal name is in the first position in naming a woman (the so-called female "*praenomina*"), in front of the indigenous collective name or in front of the Latin gentilicium. Such a system of naming was autochthonous among the Liburnians, and was a reflection of the structure in which a female was experienced as a discrete individual, and in which women were more or less equal to men, and hence their naming was carried out in the same manner as for men.

KEY WORDS: *Liburnian anthroponomy, Roman anthroponomy, "female praenomina"*